Jakab Tamás
Kosztolányi József
Pintér Klára
Vincze István

sokszínű

Matematika 7

Aktiváló kóddal

DIGITÁLIS VÁLTOZATBAN IS ELÉRHETŐ

MOZAIK
www.mozaik.info.hu

Jakab Tamás
Kosztolányi József
Pintér Klára
Vincze István

Matematika

tankönyv

7

Tizenkettedik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2019

A tankönyv fejezetei

Tartalomjegyzék

Természetes számok, racionális számok

Algebrai kifejezések

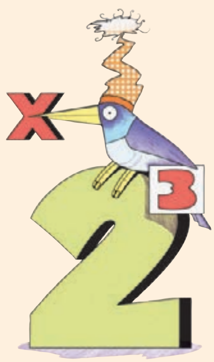

Egyenletek, egyenlőtlenségek

Síkgeometria I.

Halmazok, kombinatorika

Lineáris függvények, sorozatok

Síkgeometria II.

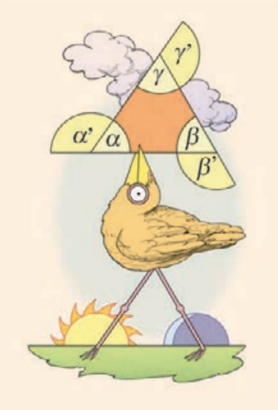

Statisztika, valószínűség

Térgeometria

Útmutató a könyv használatához

A könyv jelrendszere és kiemelései segítenek a tananyag elsajátításában. A leckék legtöbbször kidolgozott példákkal kezdődnek. Ezek gondolatmenetét érdemes elemezni és megérteni, mert mintát nyújtanak a további feladatok megoldásához is. A megtanulandó legfontosabb szabályokat és meghatározásokat a könyv zöld aláfestéssel és vastag betűs kiemeléssel jelzi. A *-gal jelölt gyakorló feladatok megoldásához ügyes ötletek szükségesek. A lapszélen olvasható apró betűs információk a mindennapi élettel, a matematika alkalmazásával kapcsolatos érdekességek, magyarázatok, kiegészítő ismeretek vagy kérdések.

1 Természetes számok, racionális számok

1. A racionális számok alakjai

Természetes számok ($\mathbb{N}$)

$\downarrow$ kivonás $2 - 5 = -3$

Egész számok ($\mathbb{Z}$)

$\downarrow$ osztás $2 : 5 = \frac{2}{5}$

Racionális számok ($\mathbb{Q}$) (két egész szám hányadosaként felírható számok)

A számok majdnem olyanok, mint az emberek. Vannak közöttük azonos családba tartozók, mint például az egész számok vagy a racionális számok. Vannak közöttük híresebbek, és vannak egészen hétköznapiak is. Még arra is képesek lehetnek, hogy egy-egy alkalommal más és más ruhába bújjanak!

A nagy francia forradalom idején születtek azok a javaslatok, melyek alapján bevezették a tízes mértékegységrendszert. Ekkor az újítások hívei inkább a tizedes törtekkel, míg a régi rend hívei a törtekkel számoltak.

1. példa

Írjuk át a következő számokat tizedes tört alakba! Milyen tizedes törtet kapunk?

a) $-\frac{12}{3}$; *b)* $3\frac{3}{4}$; *c)* $\frac{1}{9}$.

Megoldás

a) $-\frac{12}{3} = (-12) : 3 = -4$ ⟶ egész szám;

b) $3\frac{3}{4} = \frac{15}{4} = 15 : 4 = 3{,}75$ ⟶ véges tizedes tört;

c) $\frac{1}{9} = 1 : 9 = 0{,}\dot{1}$ ⟶ végtelen szakaszos tizedes tört.

$-\frac{12}{3} = \frac{-12}{3} = \frac{12}{-3} = -4$

$\frac{12}{3} = \frac{-12}{-3} = 4$

Egy tört akkor pozitív, ha számlálója és nevezője azonos előjelű.

Eredményeink azt sugallják, hogy a racionális számok tizedes tört alakja háromféle lehet:

– egész szám;
– véges tizedes tört;
– végtelen szakaszos tizedes tört.

2. példa

Írjuk át a következő tizedes törteket tört alakba!

a) 0,2; *b)* −3,25; *c)* $1,\dot{1}$.

Megoldás

a) $0{,}2 = \dfrac{2}{10} = \dfrac{1}{5}$.

b) $-3{,}25 = -\dfrac{325}{100} = -\dfrac{13}{4}$.

c) Használjuk fel az előző feladatban kapott eredményt! Ennek alapján $\dfrac{1}{9} = 0{,}\dot{1}$. Így:

$$1{,}\dot{1} = 1 + 0{,}\dot{1} = 1 + \frac{1}{9} = \frac{10}{9}.$$

Bővítés:

· 25

$$\frac{3}{4} = \frac{75}{100} = 0{,}75$$

· 25

Egyszerűsítés:

: 25

$$\frac{25}{100} = \frac{1}{4}$$

: 25

Eredményeink alapján elmondható, hogy egy racionális szám többféle alakban is felírható.

Így például az $1 = \dfrac{7}{7} = 0{,}\dot{9}$ ugyanazt a racionális számot jelenti.

$$0{,}\dot{1} = \frac{1}{9}$$

$$0{,}\dot{9} = 9 \cdot 0{,}\dot{1} = 9 \cdot \frac{1}{9} = 1$$

3. példa

Rendezzük növekvő sorrendbe, és ábrázoljuk számegyenesen a következő számokat!

$$0{,}3; \quad -0{,}6; \quad \frac{3}{8}; \quad -\frac{35}{50}; \quad 0{,}\dot{6}.$$

Megoldás

Írjuk át mindegyik számot tizedes tört alakba!

$$\frac{3}{8} = 3 : 8 = 0{,}375; \qquad -\frac{35}{50} = -\frac{7}{10} = -0{,}7; \qquad 0{,}\dot{6} = 0{,}666\ldots$$

$|0{,}6| = 0{,}6$

$|-0{,}6| = 0{,}6$

Növekvő sorrendbe rendezve:

$$-0{,}7 < -0{,}6 < 0{,}3 < 0{,}375 < 0{,}\dot{6}.$$

$$0{,}\dot{6} = 6 \cdot 0{,}\dot{1} = 6 \cdot \frac{1}{9} = \frac{6}{9} = \frac{2}{3}$$

Így az adott számok növekvő sorrendje:

$$-\frac{35}{50} < -0{,}6 < 0{,}3 < \frac{3}{8} < 0{,}\dot{6}.$$

Számegyenesen ábrázolva:

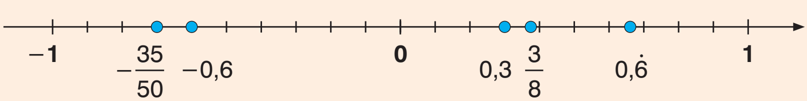

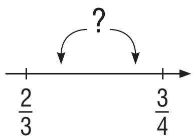

4. példa

Írjunk fel két olyan racionális számot, amely a $\frac{2}{3}$ és a $\frac{3}{4}$ közé esik!

1. megoldás

Két adott racionális szám közé eső racionális számot többféleképpen kaphatunk. Megtehetjük például, hogy a köztük levő távolságot három egyenlő részre osztjuk. Az eredeti két tört különbsége (távolsága a számegyenesen):

$$\frac{3}{4} - \frac{2}{3} = \frac{9}{12} - \frac{8}{12} = \frac{1}{12}.$$

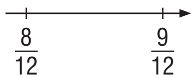

Ezt a különbséget osszuk három egyenlő részre!

$$\frac{1}{12} : 3 = \frac{1}{36}.$$

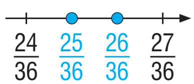

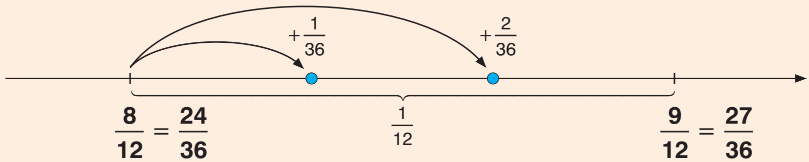

Így a számegyenesen kijelölt két szám:

$$\frac{8}{12} + \frac{1}{36} = \frac{24}{36} + \frac{1}{36} = \frac{25}{36} \quad \text{és} \quad \frac{8}{12} + \frac{2}{36} = \frac{24}{36} + \frac{2}{36} = \frac{26}{36}.$$

Tehát:
$$\frac{2}{3} < \frac{25}{36} < \frac{26}{36} < \frac{3}{4}.$$

2. megoldás

Felhasználhatjuk azt is, hogy bármely két különböző szám átlaga a számegyenesen a két szám közé esik.

Két racionális szám összege, különbsége, szorzata, átlaga is racionális szám.

A $\frac{2}{3}$ és a $\frac{3}{4}$ átlaga: $\left(\frac{2}{3} + \frac{3}{4}\right) : 2 = \left(\frac{8}{12} + \frac{9}{12}\right) : 2 = \frac{17}{12} : 2 = \frac{17}{24}$.

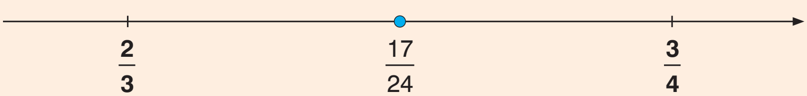

Most vegyük a $\frac{2}{3}$ és a $\frac{17}{24}$ átlagát!

$$\left(\frac{2}{3} + \frac{17}{24}\right) : 2 = \left(\frac{16}{24} + \frac{17}{24}\right) : 2 = \frac{33}{24} : 2 = \frac{33}{48} = \frac{11}{16}.$$

Tehát:
$$\frac{2}{3} < \frac{11}{16} < \frac{17}{24} < \frac{3}{4}.$$

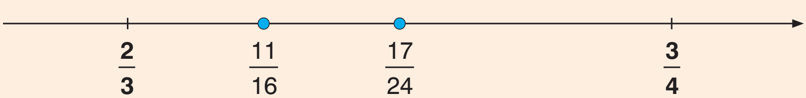

Bármely két racionális szám közé beilleszthető egy újabb racionális szám (például a két szám átlaga). Így bármely két racionális szám közé végtelen sok racionális szám írható.

Feladatok

1. Írjuk fel a következő számokat tizedes tört alakban!

a) $\frac{1}{4}$; *b)* $\frac{2}{5}$; *c)* $-\frac{5}{16}$; *d)* $2\frac{3}{7}$;

e) $-\frac{20}{8}$; *f)* $-5\frac{1}{8}$; *g)* $\frac{4}{20}$; *h)* $-\frac{5}{8}$.

2. Írjuk fel tört alakban a következő tizedes törteket!

a) $0{,}2$; *b)* $0{,}125$; *c)* $1{,}15$; *d)* $1{,}\dot{6}$;

e) $-2{,}5$; *f)* $-0{,}16$; *g)* $2{,}\dot{9}$; *h)* $-3{,}875$.

3. Melyik a kakukktojás a következő számok között?

a) $\boxed{0{,}25}$ $\boxed{\frac{1}{4}}$ $\boxed{\frac{2}{9}}$ $\boxed{\frac{10}{40}}$; *b)* $\boxed{1{,}2}$ $\boxed{\frac{12}{6}}$ $\boxed{\frac{120}{10}}$ $\boxed{\frac{240}{20}}$;

c) $\boxed{-\frac{3}{5}}$ $\boxed{-0{,}6}$ $\boxed{\frac{-6}{12}}$ $\boxed{-\frac{18}{30}}$; *d)* $\boxed{\frac{1}{6}}$ $\boxed{1{,}6}$ $\boxed{0{,}1\dot{6}}$ $\boxed{\frac{8}{42}}$.

4. Döntsük el a következő állításokról, hogy melyik igaz, és melyik hamis!

a) Ha egy tört számlálójának és nevezőjének előjele különböző, akkor a tört negatív.
b) Van olyan egész szám, amelyiknél a reciproka nagyobb.
c) Ha két tört számlálója és nevezője egyenlő, akkor a törtek is egyenlők egymással.
d) Ha két törtszám tizedes tört alakja azonos, akkor a törtek nevezője is egyenlő.
e) Egyetlen olyan racionális szám van, amelyik egyenlő a reciprokával.

5. Írjunk a $-\frac{3}{\square}$ törtbe a négyzet helyére olyan számot, hogy a tört

a) legalább 1 legyen; *b)* legfeljebb -1 legyen;
c) pozitív, és 1-nél kisebb legyen; *d)* negatív, és -1-nél nagyobb legyen!

6. Melyik szám nagyobb?

a) A $0{,}17$ vagy az $\frac{1}{6}$; *b)* a $0{,}92$ vagy a $\frac{12}{13}$; *c)* a $-\frac{225}{11}$ vagy a $-20{,}5$?

7. Rendezzük növekvő sorrendbe a következő számokat, és ábrázoljuk őket számegyenesen!

a) $1{,}25$; $1\frac{1}{2}$; $\frac{15}{6}$; $2{,}5$; *b)* $0{,}2$; $\frac{2}{5}$; $\frac{1}{3}$; $0{,}\dot{6}$;

c) $-0{,}2$; $-\frac{2}{5}$; $-\frac{1}{3}$; $-0{,}\dot{6}$; *d)* $-1{,}25$; $-1\frac{1}{2}$; $-\frac{15}{6}$; $-2{,}5$;

e) $-0{,}2$; $\frac{2}{5}$; $-\frac{1}{3}$; $-0{,}\dot{6}$; *f)* $1{,}25$; $-1\frac{1}{2}$; $\frac{15}{6}$; $-2{,}5$.

8. Milyen sorszámú helyeken szerepel 2-es számjegy a tizedesvessző után az $\frac{1}{7}$ tört tizedes tört alakjában?

9. Milyen számjegy szerepel az $\frac{1}{7}$ tört tizedes tört alakjában a tizedesvessző után

a) a 2. helyen; *b)* a 20. helyen; *c)* a 2008. helyen?

10. Milyen számjegy áll a tizedesvessző után a 100. helyen a következő törtek tizedes tört alakjában?

a) $\frac{1}{12}$; *b)* $\frac{2}{7}$; *c)* $\frac{2}{11}$; *d)* $\frac{33}{13}$.

11. A *Lenge szél* vitorlásversenyen Annáék egy és negyed óra alatt érték célba, Boriék $\frac{5}{6}$ óra alatt, Katiék 85 perc alatt, Dóriék 1,6 óra alatt, Eszteréк pedig $\frac{8}{6}$ óra alatt.

Milyen sorrendben futottak be a célba?

12. Írjunk fel két olyan racionális számot, amely a

a) a $\frac{2}{3}$ és az 1; *b)* a $\frac{2}{5}$ és a $\frac{3}{5}$; *c)* az $\frac{1}{10}$ és az $\frac{1}{5}$ közé esik!

A kapott számokat ábrázoljuk számegyenesen!

13. Ábrázoljuk koordináta-rendszerben az alábbi pontokat, és kössük össze őket az adott sorrendben! Folytassuk még 4 ponttal a felsorolást!

$A\left(0; -\frac{1}{4}\right)$; $B\left(\frac{1}{2}; 0\right)$; $C(0; 1)$; $D(-2; 0)$; $E(0; -4)$; $F(8; 0)$.

14. Játsszuk el! Ketten felváltva húznak az $\boxed{1}\ \boxed{2}\ \boxed{3}\ \boxed{4}\ \boxed{5}\ \boxed{6}\ \boxed{7}\ \boxed{8}$ kártyákból. Ezután külön-külön előállítanak egy-egy törtet úgy, hogy a $\frac{\square\square}{\square\square}$ ábrába tetszőlegesen berakják a kártyákat a téglalapok helyére. Az nyer, aki nagyobb törtet tud előállítani. Mikor lesz a tört értéke a legnagyobb, és mikor lesz a legkisebb?

Rejtvény

Mi a lehetséges legkisebb és legnagyobb értéke az 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : 8 : 9 kifejezésnek, ha tetszőlegesen zárójelezhetünk?

3 Egyenletek, egyenlőtlenségek

5. Amit nem szabad elfelejteni: az egyenlet alaphalmaza

1. példa

2007. május 23-án a 34 fős 7. b osztályban éppen háromszor annyian nézték a Bajnokok Ligája döntőjét, mint ahányan valamelyik másik csatorna műsorát. Nyolcan egyáltalán nem néztek tévét aznap este. Hányan látták az osztályból a döntőt?

Megoldás

Kérdés: Hányan nézték a BL-döntőt?

Adatok:

Mást nézett:	x	Összesen: 34.
focit nézett:	$3x$	
semmit sem nézett:	8	

Írjunk fel egyenletet! Az osztály tanulóinak száma:

$$
\begin{aligned}
x + 3x + 8 &= 34 \\
4x + 8 &= 34 \qquad / -8 \\
4x &= 26 \qquad / :4 \\
x &= 6{,}5
\end{aligned}
$$

Azt kaptuk, hogy 6,5 gyerek nézett más műsort, 19,5 gyerek pedig focimeccset. Azonban annak, hogy 19,5 ember néz egy tévéműsort, nincs értelme, a feladat megoldása csak természetes szám lehet.

A válasz: A feladatnak nincs megoldása.

Megjegyzés: Az egyenlet megoldása helyes volt, mert

$$6{,}5 + 3 \cdot 6{,}5 + 8 = 26 + 8 = 34,$$

de az egyenlet felírásából hiányzott az a feltétel, hogy x csak természetes szám lehet.

Az egyenlet **alaphalmazának** nevezzük azt a számhalmazt, melynek elemei között az egyenlet megoldását keressük.

A szöveges feladatok megoldását a szöveg alapján kell ellenőrizni!

Az ismeretlennek az alaphalmazba eső azon értékét, amelyre az egyenlőség teljesül, az **egyenlet megoldásának** vagy **gyökének** nevezzük.

Az egyenletmegoldás lépései:

1. Meghatározzuk az ismeretlen azon értékét, amelyre az egyenlőség teljesül.

2. Megvizsgáljuk, hogy a kapott érték az alaphalmazba esik-e.

3. Behelyettesítéssel ellenőrzünk.

4. Válaszolunk.

2. példa

Oldjuk meg az $\frac{x+8}{2} = 3$ egyenletet a negatív egész számok halmazán!

Megoldás

$$\frac{x+8}{2} = 3 \qquad / \cdot 2$$

$$x + 8 = 6 \qquad / -8$$

$$\underline{\underline{x = -2}}$$

A -2 negatív egész szám, tehát beleesik az alaphalmazba.

Ellenőrzés: Bal oldal: $\frac{-2+8}{2} = 3$.

Mivel mindkét oldalon ugyanaz a szám áll, az egyenlet megoldása jó.

Válasz: $x = -2$.

3. példa

Oldjuk meg az $\frac{1-x}{4} + 2x = 5$ egyenletet a 3-nál nagyobb racionális számok halmazán!

Megoldás

Arra törekszünk, hogy a tört magában álljon az egyenlet egyik oldalán. Ezt elérhetjük

Mérlegelvvel:

$$\frac{1-x}{4} + 2x = 5 \qquad / -2x$$

$$\frac{1-x}{4} = 5 - 2x \qquad / \cdot 4$$

$$1 - x = 4 \cdot (5 - 2x)$$

$$1 - x = 20 - 8x \qquad / +8x$$

$$1 + 7x = 20 \qquad / -1$$

$$7x = 19 \qquad / :7$$

$$x = \frac{19}{7}$$

Közös nevezőre hozással:

$$\frac{1-x}{4} + 2x = 5$$

$$\frac{1-x+8x}{4} = 5 \qquad / \cdot 4$$

$$1 + 7x = 20 \qquad / -1$$

$$7x = 19 \qquad / :7$$

$$x = \frac{19}{7}$$

A $\frac{19}{7} < 3$, tehát nem esik bele az alaphalmazba.

Válasz: A feladatnak nincs megoldása.

Ha egy egyenletnek nincs megadva az alaphalmaza, akkor általában azt a legbővebb halmazt tekintjük alaphalmaznak, amelyen az egyenletben szereplő műveletek elvégezhetők, illetve a szövegnek értelme van.

4. példa

Oldjuk meg a $\dfrac{2x-5}{3}+\dfrac{x-1}{2}=6$ egyenletet a természetes számok halmazán!

Megoldás

$$\frac{2x-5}{3}+\frac{x-1}{2}=4$$

Hozzuk közös nevezőre a bal oldalon álló törteket!

A tört számlálójában álló kifejezést közös nevezőre hozáskor zárójelbe kell tenni!

$$\frac{2\cdot(2x-5)+3\cdot(x-1)}{6}=6 \qquad /\cdot 6$$

$$2\cdot(2x-5)+3\cdot(x-1)=36$$

$$4x-10+3x-3=36$$

$$7x-13=36 \qquad /+13$$

$$7x=49$$

$$\underline{\underline{x=7}}$$

A 7 természetes szám, tehát beleesik az alaphalmazba.

Ellenőrzés: Bal oldal:

$$\frac{2\cdot 7-5}{3}+\frac{7-1}{2}=\frac{14-5}{3}+\frac{6}{2}=\frac{9}{3}+3=3+3=6.$$

Megegyezik a jobb oldallal, ezért az egyenlet megoldása jó.

Válasz: $x=7$.

Feladatok

1. Oldjuk meg az egyenleteket a természetes számok halmazán!

a) $\dfrac{x+2}{3}=4$; *b)* $\dfrac{x+7}{2}=1$; *c)* $\dfrac{x-5}{4}=-2$;

d) $\dfrac{5x+1}{2}=8$; *e)* $\dfrac{3x-2}{4}=5$; *f)* $\dfrac{1-2x}{3}=-7$.

2. Oldjuk meg az egyenleteket a negatív racionális számok halmazán!

a) $\dfrac{x-1}{3}+4=2$; *b)* $\dfrac{2x+7}{4}-1=5$; *c)* $\dfrac{1-3x}{2}+5=8$;

d) $\dfrac{x-3}{4}+2=x$; *e)* $\dfrac{2x-1}{3}+x=-2$; *f)* $\dfrac{4-3x}{2}-2x=5$.

3. Oldjuk meg az egyenleteket az 1-nél nagyobb racionális számok halmazán!

a) $\dfrac{3x-4}{2}+\dfrac{x}{3}=1;$ *b)* $\dfrac{4x+2}{4}+\dfrac{x+3}{2}=5;$

c) $\dfrac{2x-5}{4}+\dfrac{x-3}{5}=2x;$ **d)* $\dfrac{x+7}{2}-\dfrac{2x-1}{7}=x-1.$

4. Az iskolai énekkarban a gyerekek 40%-a énekli a szoprán szólamot, egyharmada az altot, 14 gyerek pedig a mezzoszopránt. Hány tagú az iskolai énekkar?

5. Öcsinek és Huginak összesen 52 foga van. Ha Huginak éppen feleennyi foga lenne, Öcsinek pedig kétszer ennyi, akkor Huginak eggyel több foga lenne, mint Öcsinek. Hány foga van Huginak?

6. 2005-ben Belgium egy főre jutó nemzeti összterméke (GDP, ejtsd dzsídípí)) 5610 dollárral volt több, mint Magyarország GDP-jének háromszorosa. Észtország egy főre jutó GDP-je 46 dollárral volt kevesebb, mint Magyarország és Belgium együttes GDP-jének egyötöde. Észtország egy főre jutó GDP-je 2005-ben 9100 dollár volt. Mennyi volt Magyarország egy főre jutó GDP-je 2005-ben?

7. A városi korcsolyapálya pénztárosa szombat este megszámolta, hogy hány belépőt adott el aznap. Azt kapta, hogy a délelőtti és délutáni nyitvatartás alatt is éppen 70-nel több diákjegyet vásároltak, mint felnőttet, valamint déletőtt összesen 110-en, délután pedig 125-en vettek jegyet. Amikor a jégpálya igazgatója ezt meghallotta, azt állította, hogy valamelyik számolás hibás. Honnan tudhatta ezt?

8. A *Marci és a cukorkagyár* című film a nyitó hétvégéjén az USA-ban éppen a *Háry Péter 3* által hozott bevétel háromötödét produkálta. A két film azonban együtt is 2,3 millió dollárral kevesebbet hozott, mint a *Békaember 3*, ami 151,1 millió dollár bevétellel zárt. Mennyi volt a *Marci és a cukorkagyár,* illetve a *Háry Péter 3* bevétele a nyitó hétvégéjükön?

9. Laci megszámolta a széklábakat az osztályban. A teremben három- és négylábú székek voltak, és minden széken ült valaki. Az osztály létszáma 27 fő, és a teremben volt a tanár is.

a) Laci összesen 116 széklábat számolt össze. Mutassuk meg, hogy tévedett!

b) Laci rájött, hogy tévedett, és újra összeszámolta a széklábakat. Ezúttal 75 széklábat számolt össze. Lehetséges-e, hogy most jól számolt?

Rejtvény

Zoli jó matekból. Egyszer egy barátja megkérte, hogy nézze meg, jól csinálta-e meg a házi feladatát. A feladat így szólt: *Oldjuk meg a $12 + 9(4x - 5) + 3x = 44$ egyenletet az egész számok halmazán!*
– A megoldásom -100 és 100 közé esik – mondta Zolinak a barátja.
Zoli – anélkül, hogy bármit is számolt volna vagy megnézte volna a megoldást – rávágta, hogy rosszul oldotta meg a feladatot. Hogyan jött rá?

5 Halmazok, kombinatorika

7. Kapcsolatok

A térképen a városokat összekötő utakat vonalakkal jelöljük. Matematikában is szoktuk vonalakkal, nyilakkal jelölni a dolgok közötti kapcsolatokat. Az ilyen ábrázolás sokszor segít a feladatok megértésében is.

1. példa

István fia Béla, Béla nővére Margit, Béla fia Péter. Margit lánya Nóra, Csaba anyja Nóra, Anna bátyja Csaba, Andi apja Béla. Ki kinek a testvére? Jelöljük a szereplőket körökkel, és mutasson nyíl a szülőtől a gyereke felé!

Megoldás

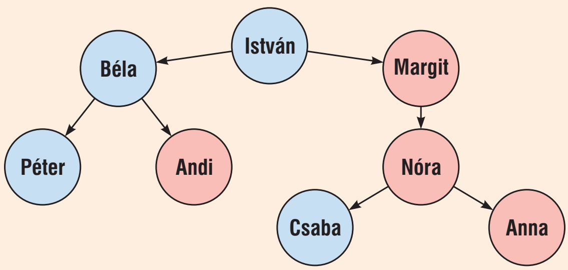

Láthatjuk, hogy Béla és Margit, Péter és Andi, Csaba és Anna testvérek.

Rajzold fel a családfádat!

2. példa

Az állatok focibajnokságába 5 csapat nevezett be. Minden csapat egyszer játszik mindegyikkel. A győztes 2 pontot kap, döntetlenért 1 pont jár, a vesztes pedig 0 pontot kap.

A lejátszott meccsek:

Oroszlánok–Denevérek	3 : 2	Gazellák–Polipok	3 : 3
Vérebek–Gazellák	5 : 1	Denevérek–Vérebek	1 : 3
Gazellák–Oroszlánok	2 : 2	Polipok–Oroszlánok	0 : 2
Polipok–Denevérek	2 : 1	Vérebek–Polipok	1 : 0

a) Ábrázoljuk diagramon a meccseket úgy, hogy nyíl mutasson a győztestől a vesztes felé! Döntetlen esetén nyíl nélküli vonalat rajzoljunk!
b) Kinek van a legtöbb győzelme?
c) Kinek hány pontja van?
d) Hány meccs van még hátra?
e) Ki nyerheti a bajnokságot?

Megoldás

a) A csapatok nevét kezdőbetűikkel jelölve a következő diagramot kapjuk:

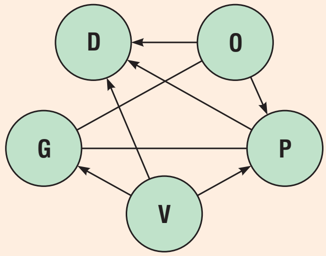

b) Figyeljük meg, hogy melyik körből indul a legtöbb nyíl! Ebből láthatjuk, hogy a Vérebeknek van a legtöbb győzelmük: 3.

c) Vérebek: $3 \cdot 2 = 6$ pont; Gazellák: $1 + 1 = 2$ pont; Denevérek 0 pont; Polipok $2 + 1 = 3$ pont; Oroszlánok $2 \cdot 2 + 1 = 5$ pont.

d) Az ábráról leolvasható, hogy 2 meccs van még hátra, a Denevérek és a Gazellák, valamint az Oroszlánok és a Vérebek között. (A bajnokságban összesen 10 meccset játszanak.)

e) Az utolsó fordulóban az Oroszlánok a Vérebekkel játszanak. Ha a Vérebek nyernek vagy döntetlent játszanak, akkor megőrzik vezető helyüket, és megnyerik a bajnokságot. Ha az Oroszlánok nyernek, akkor 7 pontjuk lesz, a Vérebeknek csak 6, így az Oroszlánok nyerik a bajnokságot.

A bajnokság állása:

1. Vérebek	6 pt
2. Oroszlánok	5 pt
3. Polipok	3 pt
4. Gazellák	2 pt
5. Denevérek	0 pt

Feladatok

1. Jelöljük nyilakkal, hogy az ábrán látható élőlények közül melyik melyikkel táplálkozik! A nyíl mutasson az állattól a tápláléka felé! (➡)

kék bálna; állati plankton; hal; kardszárnyú delfin; polip; fóka és növényi plankton.

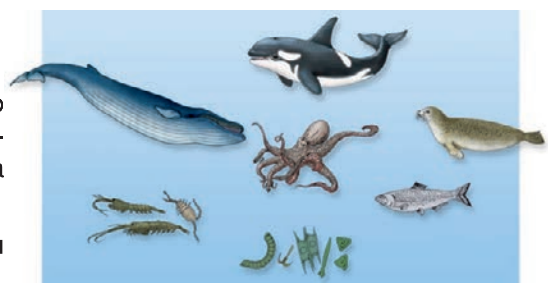

2. Egy magas hegyen falvak vannak. A köztük lévő utakat az ábra mutatja. (➡)

Keressünk 3 falut úgy, hogy közülük

a) bármely kettő között legyen közvetlen út;
b) bármely kettő között ne legyen közvetlen út!

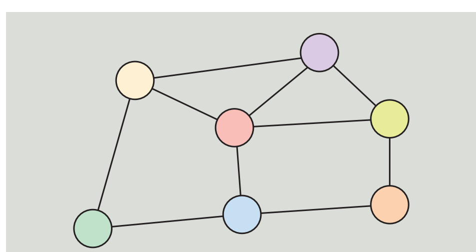

3. Dóri elkezdett rajzolni egy ábrát, melyben a nyíl a számtól az osztójára mutat. Még nem sikerült minden nyilat berajzolnia és a számokat beírnia. Rajzoljuk le az ábrát, helyezzük el benne az 1; 2; 4; 6; 8; 12; 48 számokat, és húzzuk be a hiányzó nyilakat!

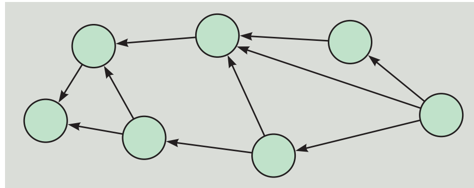

4. A megyei teniszbajnokságban kieséses rendszerben játszanak, azaz a játékosokat minden fordulóban párokba sorolják, és mindig a győztes jut tovább. Végül két játékos marad, ők játsszák a döntőt, és ennek győztese nyeri a bajnokságot. Készítsünk nyíldiagramot, és határozzuk meg, hogy hány meccset játszanak, mire kiderül, hogy ki a bajnok, ha a bajnokságban *a)* 8 játékos; *b)* 16 játékos indul!

5. Samu és Sári testvérek. Samunak ugyanannyi lánytestvére van, mint fiútestvére. Sárinak kétszer annyi fiútestvére van, mint lánytestvére. Hány fiú és hány lány van a családban?

6. Az iskolai kosárbajnokságon minden csapat játszik mindegyikkel oda-visszavágót. Hány meccset játszanak összesen, ha *a)* 3; *b)* 4; *c)* 5 csapat nevezett a bajnokságba?

7. A 7. b osztály sakkbajnokságára hatan neveztek. Két csoportra osztották őket. A csoportokban mindenki mindenkivel egyszer játszott, majd a csoportelsők játszottak az első helyért, a másodikok a harmadik helyért, és a harmadikok az ötödik helyért. Hány meccset játszottak így összesen?

8. A Naprendszer 8 bolygója között a következő űrjáratokat létesítették:

Vénusz–Neptunusz;	Merkúr–Vénusz;
Jupiter–Szaturnusz;	Jupiter–Uránusz;
Szaturnusz–Neptunusz;	Uránusz–Mars;
Neptunusz–Merkúr;	Merkúr–Jupiter;
Szaturnusz–Jupiter;	Mars–Neptunusz;
Föld–Merkúr;	Mars –Föld.

Hogyan juthat el egy űrutazó a Földről a Marsra ezekkel a járatokkal? (A járatok csak a megadott irányba közlekednek.)

***9.** Figura országban kilenc város van, melyek neve 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9. Egy utazó azt találta, hogy egyik városból egy másikba akkor és csak akkor tud repülővel eljutni, ha a két város nevét (ebben a sorrendben) egymás után írva, az így kapott kétjegyű szám osztható 3-mal. Eljuthat-e az utazó az 1 városból a 9 városba?

***10.** Egy hattagú társaságban az egyik embernek egy, a másodiknak kettő, a harmadiknak három, a negyediknek négy, az ötödiknek pedig öt barátja van jelen. Hány barátja van jelen a hatodik embernek, ha a barátságok kölcsönösek?

Rejtvény

Trim ország királya megelégelte miniszterelnöke ténykedését, és útilaput akart kötni a talpára. Az elbocsátás alkotmányos módja az országban az, hogy az illetőnek látatlanban húznia kell a „Menjen” és a „Maradjon” feliratú cédulák közül, ez dönti el a sorsát. A király azonban nem akart lehetőséget adni miniszterelnökének a maradásra, ezért mindkét cédulára a „Menjen” feliratot íratta. A ravasz miniszterelnök megtudta ezt, és egy ügyes trükkel mégis elérte, hogy maradjon. Hogyan történhetett ez?

7 Síkgeometria II.

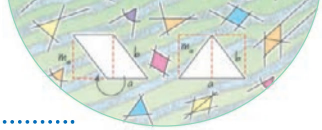

6. Sokszögek

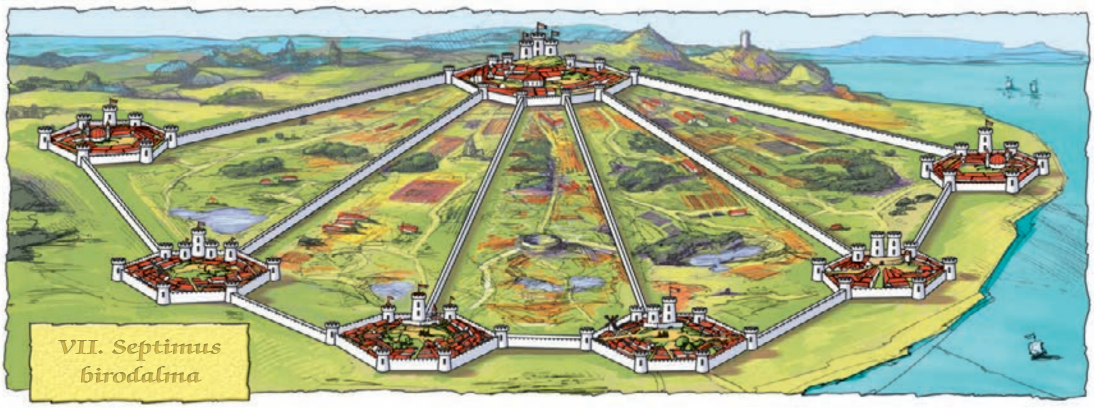

1. példa

VII. Septimus király hétszög alakú birodalmának minden csúcsában egy-egy város állt, körben pedig egy Kis Fal határolta. A király végrendeletében ez állt: „Királyi fővárosomat a többi várossal egy-egy Kis Fal kösse össze! Így birodalmamat háromszög alakú részekre osztván mindegyiket egy-egy fiam örökölje!” Septimus minden fiának éppen jutott egy-egy országrész. Hány Kis Falat kellett építeni? Hány fia volt Septimusnak?

Megoldás

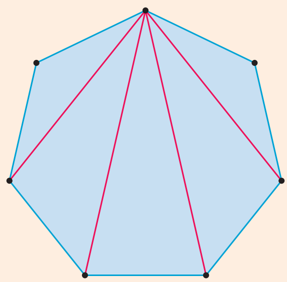

A rajz mutatja, hogy négy Kis Falat kellett építeni. (A fővárost és a vele szomszédos két várost már korábban is Kis Fal kötötte össze, saját magával pedig természetesen nem kellett összekötni.)

Így a városok számánál **3-mal kevesebb,** azaz 4 Kis Fal épült.

Ezzel a birodalmat 5 részre osztotta Septimus, tehát öt fia volt. A részek száma **2-vel kevesebb,** mint a városok száma, hiszen minden megépült fal egy új, háromszög alakú országrészt hozott létre, az utolsó viszont kettőt.

Másképp is indokolhatnánk: a keletkezett országrészekben az eredeti Kis Fal minden darabja szemben lesz a fővárossal, kivéve azt a kettőt, amely a fővárost a szomszéd városokkal összeköti.

Egy n oldalú sokszög egy csúcsából $n - 3$ átló húzható.

Ha egy sokszögnek az egyik csúcsából induló összes átlóját behúzzuk, a sokszöget $n - 2$ háromszögre bontjuk.

n csúcsból $n \cdot (n - 3)$ átló húzható, de így minden átlót kétszer (mindkét végpontnál) számoltunk.

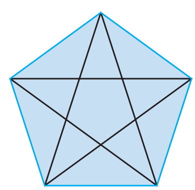

Ezért az n oldalú sokszög összes átlóinak száma: $\dfrac{n \cdot (n-3)}{2}$.

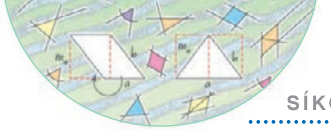

A sokszögek belső szögeinek összege

2. példa

Dorka, Zsófi és Vani versenyeztek, ki tud olyan négyszöget rajzolni, amelyben a belső szögek összege a lehető legnagyobb. Ki nyert?

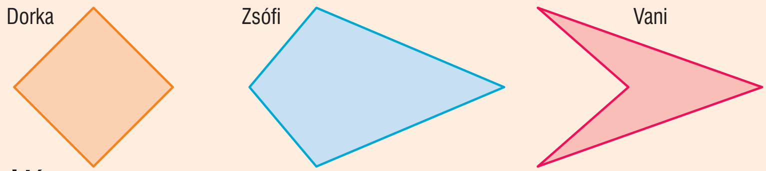

Dorka és Zsófi konvex, Vani viszont konkáv négyszöget rajzolt.

Megoldás

Húzzunk be egy-egy belső átlót a három négyszögbe! Ezzel a négyszögeket két háromszögre, a szögeiket pedig a háromszögek szögeire bontottuk. Mivel egy háromszög belső szögeinek összege 180°, mindhárom négyszög belső szögeinek összege 180° + 180° = 360°. Így mindhárman egyformán győztesnek érezhetik magukat.

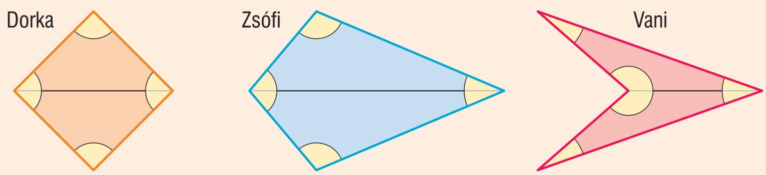

Egy tetszőleges négyszög belső szögeinek összege mindig 360°.
Ezt úgy láthatjuk be, hogy egy belső átló berajzolásával a négyszöget két háromszögre bontjuk.

3. példa

Mennyi az alábbi tetszőleges sokszögek belső szögeinek összege?

a) hétszög; *b)* tízszög; *c)* n oldalú sokszög.

Megoldás

Az előző két példa alapján dolgozunk.

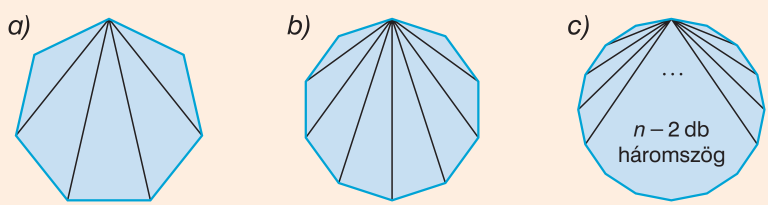

Az n oldalú sokszög egy csúcsból induló átlóival $n - 2$ háromszögre bontható.

a) A hétszöget egy csúcsából kiinduló átlói $7 - 2 = 5$ háromszögre bontják. Ezek belső szögeinek összege egyenként 180°, együtt pedig a hétszög belső szögeinek összege, azaz $5 \cdot 180° = 900°$.

b) Tízszögnél: $(10 - 2) \cdot 180° = 8 \cdot 180° = 1440°$.

c) Egy n oldalú sokszögnél: $(n - 2) \cdot 180°$.

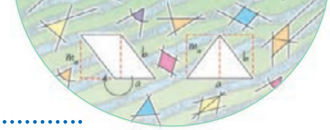

Egy tetszőleges n oldalú sokszög belső szögeinek összegét úgy kaphatjuk meg, hogy a sokszöget egy csúcsból induló átlókkal háromszögekre bontjuk. Mivel így $n - 2$ háromszögünk keletkezik, az n oldalú sokszög belső szögek összege $(n - 2) \cdot 180°$.

Egy n oldalú sokszög belső szögeinek összege $(n - 2) \cdot 180°$.

A konvex sokszögek külső szögeinek összege

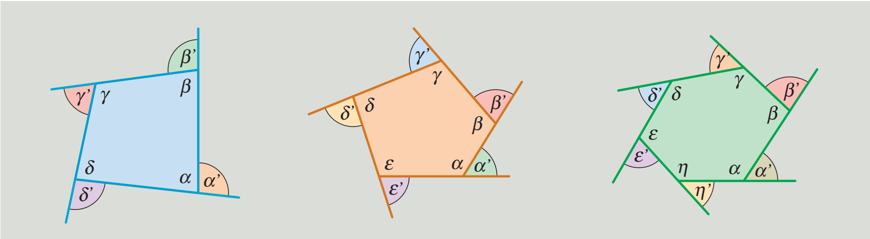

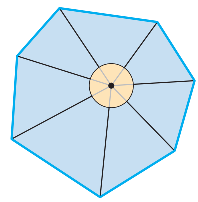

Lássuk be a fenti állítást az ábra alapján is!

4. példa

Határozzuk meg egy konvex hétszög külső szögeinek összegét!

Megoldás

A konvex hétszögben bármely belső szög és a mellette fekvő külső szög összege 180°.

Így a hétszög összes külső és belső szögének összege együtt

$$7 \cdot 180° = 1260°.$$

Az előző feladatból tudjuk, hogy a belső szögek összege

$$5 \cdot 180° = 900°.$$

A külső szögek összege a kettő különbsége, azaz

$$1260° - 900° = 360°.$$

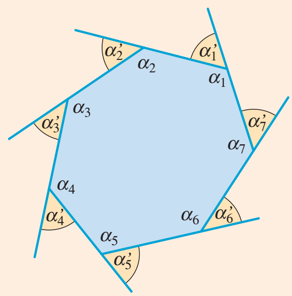

A külső szögek összegéről csak konvex sokszögeknél beszélhetünk, hiszen a konkáv szögeknek nincs külső szögük.

Vezessünk körbe egy ceruzát a hétszög kerületén a háromszögeknél látott módon!

Hányszor fordul körbe?

Gondolatmenetünk tetszőleges n oldalú konvex sokszögre is alkalmazható.

a belső szögek összege	+	**a külső szögek összege**	=	a csúcsok száma szorozva 180°-kal
		⇓		
$(n - 2) \cdot 180°$	+	**a külső szögek összege**	=	$n \cdot 180°$

⇓

A külső szögek összege 360°.

Feladatok

1. Hány átló húzható egy
a) hatszög; *b)* tizenötszög; *c)* nyolcvannyolcszög
egy csúcsából? Hány háromszögre osztják ezek a sokszöget?

2. A hexasakktábla szabályos hatszög alakú. Határozzuk meg belső szögeinek összegét! (➡)

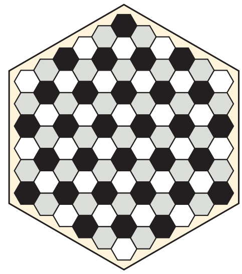

3. Vágjunk ki olyan egybevágó egyenlő szárú háromszögeket egy papírlapból, amelyek szárszöge 30°! Rakjunk ki belőlük különböző sokszögeket! Határozzuk meg ezek belső szögeinek összegét!

4. Egy négyszög belső szögeinek aránya 1 : 2 : 3 : 3.
Mekkorák a négyszög belső szögei?

5. Egy ötszög belső szögeinek aránya 1 : 3 : 4 : 5 : 5. Mekkorák az ötszög belső szögei?

6. Egy konvex sokszögről tudjuk, hogy belső szögeinek összege éppen ötször annyi, mint külső szögeinek összege. Hány oldala van ennek a sokszögnek?

7. Töltsük ki az alábbi táblázatot a megadott szabályos sokszögekre vonatkozóan!

csúcsok száma	5	8						*n*
külső szögek összege								
egy külső szög			60°					
egy belső szög				90°	144°			
belső szögek összege						1800°	1980°	

8. Egy ötszög három külső szöge 110°, 40° és 80°. A másik két belső szöge egyenlő. Mekkorák az ötszög belső szögei?

9. Mennyi egy középpontosan szimmetrikus hatszög három szomszédos szögének összege?

10. Egy tengelyesen szimmetrikus ötszög két belső szöge 140° és 100°. Mekkorák lehetnek az ötszög belső szögei?

***11.** Egy ötszög két belső szöge 160° és 137°. A másik három szög közül az egyik kétszerese a másodiknak és harmada a harmadiknak. Mekkorák az ötszög belső szögei?

12. Hány belső szöge lehet derékszög egy konvex sokszögnek?

Rejtvény

Egy szabályos ötszög átlóit berajzoltuk, majd oldalait letöröltük, és így az alábbi csillagot kaptuk. Mekkorák a csillag csúcsainál fekvő szögek?